

Betlem

Božićna koleda Ilije Okrugića Srijemca

UDK 821.163.42.09 Okrugić, I.
Izvorni znanstveni rad

Tomo Šalić, Vinkovci

Ilija Okrugić Srijemac, svećenik Đakovačke i Srijemske biskupije, bio je vrstan pjesnik, skladatelj, dramatičar i znanstvenik. Značajan je kao autor dviju koleda, koje je objavio u brošuri *Božićni darak s badnjačkom i trikraljevskom koledom i sedam novih pjesmica, Božića-kralja Isusa Krista slavi, a bogoljubne pjevajuće mladeži božićnoj zabavi*.

Običaj koledanja, blagdanskog čestitanja Božića, održao se u nekim župama Đakovačke i Srijemske biskupije do sredine 20. stoljeća. Najbliži izvorniku je *Betlem* zabilježen u Vrbici 1946. godine, a najopširniji *Betlemaši* čiji je tekst upisan u Spomenicu župe Srijemska Kamenica 1967. godine. Koledanje u drugim župama sa skraćenim je i često izmijenjenim sadržajem. Koledanja o Božiću zabilježena su i u župama Zagrebačke biskupije (Slavonska Požega, Petrinja) te kod bačkih Šokaca i Bunjevaca.

Ustanovljen je drugi način koledanja pod nazivom *Mali Isus* (Sotin, Županja). Navedeni su primjeri koledanja i kod Nijemaca.

Ključne riječi: Ilija Okrugić Srijemac, Božić, koledanje, Betlem, Betlemaši, "Mali Isus"

Koledanje kao običaj slavljenja i čestitanja potječe iz pretkršćanskih vremena, kada se slavio dolazak *mladog Sunca* koje je nagovještavalo prestanak zime.¹ U kršćanstvu se tada slavi Božić, rođenje Isusa Krista. U bliskoj vezi s

1 Petar SKOK, *Koleda*. Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Knjiga II., JAZU, Zagreb, 1972., 124.

Božićem blagdan je Bogojavljenja u spomen dolaska i poklona triju kraljeva/mudraca Novorođencu Isusu u Betlehenskoj štalici. Reformom kalendara približio se datum Nove godine ovim katoličkim blagdanima.

Koledanje za Božić i Tri kralja zabilježio je Luka Ilić Oriovčanin 1846. godine.²

Okrugić se družio s Lukom Ilićem i poznao rezultate njegova istraživanja, što ga je vjerojatno potaknulo na stvaranje koleda.

Ilija Okrugić Srijemac bio je svestrana i vrlo obrazovana osoba. Njegovu nadarenost i intelektualnu radoznalost zapazio je biskup Josip Juraj Strossmayer te ga poticao na stvaralaštvo i omogućavao širu izobrazbu, odnosno aktivnost. Okrugićev rad, osim crkvenih krugova, pratila je književna i kulturna javnost u Hrvatskoj i Srbiji. Objavljeno je nekoliko njegovih životopisa.³

1. Svećenik Ilija Okrugić Srijemac

Svećenik Ilija Okrugić značajan je autor velikog broja crkvenih pjesama, plodan književnik, kulturni djelatnik i autor popularne božićne i trikraljevske koleda.

Rodio se u Srijemskim Karlovcima 12. svibnja 1827. godine, gdje mu je otac, podrijetlom iz Morovića, bio gradski činovnik i vijećnik. Gimnaziju je pohađao u rodnom mjestu, potom 1842. stupio u đakovačko sjemenište. Kao mladić pokazivao je izuzetnu nadarenost, pa je već s 20 godina završio teologiju. Zbog mladosti morao je ređenje čekati tri godine. Zaredio ga je 6. listopada 1850. biskup Josip Juraj Strossmayer kao svoga prvog ređenika! Biskup je uočio sposobnosti ovoga mladog svećenika, poticao njegov rad i prijateljevao s njim tijekom skoro pet desetljeća. Tako se formiralo njihovo identično vjersko, političko i kulturno mišljenje, oporbeno prema austrougarskoj politici, a blisko južnoslavenstvu i jedinstvu Crkve.

2 Luka ILIĆ, Oriovčanin, *Narodni slavonski običaji*. Tisak Franje Suppana, Zagreb, 1846., 111.-114.

3 Ik /Milko Cepelić/, *Ilija Okrugić*. Glasnik biskupije Bosanske i Srijemske, XXV, br. 11/1897., 104. – 105.
Jovan HRANILOVIĆ, *Ilija Okrugić- Srijemac*, Glas Matice hrvatske, III/1908.. br. 19 i 20.
Matija PAVIĆ, *Ilija Okrugić (r. 12. V. 1827. + 30. V. 1897.)*. Hrvatska duša. Almanah Hrvatskih katoličkih svećenika, druga knjiga. U komisiji Narodne prosvjete, Zagreb, 1923., 270.-278.
/Mitar Dragutinac/, *Okrugićev "Malen Božićni darak (1854. – 1954.)"*. Vjesnik Đakovačke ili Bosanske i Srijemske biskupije br. 12/1954., 177. – 178.
Ilija MARTINOVIĆ, *Ilija Okrugić – Srijemac (1827.–1897.)*. Tavelić br. 1/1973., Šibenik, 22.-23.
Ilija MARTINOVIĆ, *Ilija Okrugić – Srijemac*. Sv. Cecilija, XLVIII, 4/1978., 107.-108.
Tomo ŠALIĆ, *Ilija Okrugić Srijemac. Uz 100. obljetnicu smrti: 1897. – 1997.* Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije br. 5/1997., 336.-342.)

Naklonost prema biskupu Strossmayeru iskazivao je Okrugić svojim pjesničkim i inim stvaralaštvom. Putovao je u Carigrad i Solun, odakle su sveti apostoli, a 1855. nazočio obilježavanju milenija smrti sv. Metoda u Velehradu. Tom je prigodom napisao pjesmu kojom veliča sv. Ćirila i Metoda i njihovu zaslugu za širenje kršćanstva među Slavenima.

Portret Ilije Okrugića Srijemca

U počast sv. Ivanu Kapistranu spjevao je ep *Sveti Ivan Kapistran, pobjednik Turaka kod Biograda 1456.* (Novi Sad, 1892.) i u Iloku na svečev dan slavio slavensku, dakle glagoljsku misu.

Svećenički rad započeo je Ilija Okrugić kao kapelan u srijemskoj župi Kukujevci. Tu je bolje upoznao hrvatsku ikavicu, bogatstvo narodnoga jezika i narodno pjesništvo. Od 1853. bio je kapelan u srijemskoj župi Sot, zatim nekoliko mjeseci u Hrtkovcima, selu Klimenata Albanaca, gdje se zanimao za njihov govor, narodnu nošnju i običaje. Ondje je nakratko bio učiteljem u seoskoj školi. Godine 1854. bio je kapelan u Srijemskoj Mitrovici, zatim nekoliko mjeseci u Vrpolju. U Mitrovici se zanimao za rimske starine. Ujedno istražuje narodne

pjesme i običaje u Moroviću i drugim selima. Sljedeće 1855. godine poziva ga biskup Strossmayer u Đakovo i imenuje prebendarom. Tu je stekao glas vrsnoga propovjednika. Godine 1862. imenovan je župnikom u Sarvašu, od 1. studenoga 1863. u Levanjskoj Varoši, a 1863. imenuje ga biskup župnikom župe Sv. Jurja u Petrovaradinu, one župe u kojoj je nakratko kapelanom bio i Strossmayer.

Ilija Okrugić svojim je marom i znanjem, uz savjete biskupove i stručnu pomoć arhitekta Hermana Bolléa, obnovio i proširio 1880. i 1881. godine znamenitu crkvu Gospe Tekijske, koja je nakon pobjede nad Osmanlijama od džamije pretvorena u crkvu.⁴

Kult Gospe Tekijske razvijao je Okrugić tijekom trideset godina te su ovdje Gospu častili i njenu pomoć zazivali vjernici iz Srijema, Slavonije i Bačke.

Biskup Strossmayer imenovao ga je opatom sv. Dimitrija 30. svibnja 1885. godine, što je to obznanio na krizmi u Komletincima 30. V. 1885.

Umro je u Petrovaradinu 30. svibnja 1897. godine i sahranjen u nazočnosti velikog broja vjernika i prijatelja s lijeve strane svetišta Gospe Tekijske. Posmrtni govor održao je Okrugićev veliki prijatelj, grkokatolički svećenik Jovan Hranilović. Na nadgrobnoj ploči uklesani su Hranilovićevi stihovi:

Svećeniče, pjesniče i družo,
Kakovi se ne rađaju često,
Dva plemena nad grobom ti tuže,
Ponajbolji s tobom im je nesto.

Hrvatska naša mila mati
Ime će ti zlatom okovati.

2. Autor i skladatelj liturgijskih i hodočasničkih pjesama

Ilija Okrugić Srijemac od rane je mladosti pokazivao pjesnički i skladateljski dar. Tamburica i gitara bile su mu omiljena glazbala. Kao kapelan u

4 Matija PAVIĆ – Milko CEPELIĆ, *Biskup Josip Juraj Strossmayer, Zagreb 1900.-1904.* : “Tekijsko proštenišće najstarije je u našoj dijecezi. Povijest mu siže još u tursko doba. Bila je tamo džamija (porušena 1880.) a uz džamiju živila dva Turčina pustinjaka. Odatle toj džamiji i naziv “Tekije”, manastir. Iza izгона Turaka pretvoriše varadinski isusovci (G. 1693.) džamiju u kapelicu i posvetiše ju neoskvrnjenom začecu Bl. D. Marije. A kada je ono 5. kolovoza 1716. na dan Snježne Gospe, princip Eugen Savojski na poljani oko te kapelice veliku tursku vojsku hametom potukao i kada se na razboju našla slika Snježne Gospe (po svojoj prilici svojina princa Eugena), onda je kapelica dobila ime Snježne Gospe”, 401.

Srijemskoj Mitrovici i drugim župama skladao je božićnu misu, koja je prvi put izvedena u Mitrovici 1845. godine. Dao ju je tiskati u Zemunu 1857. godine pod nazivom *Malen božićni darak*. Prva izvedba ovih pjesama u đakovačkoj katedrali i sjemenišnoj crkvi bila je na Božić 1855. godine. U knjižici su objavljene ove pjesme:

- Početak mise: *Hajdmo, hajdmo svi Betlehemu* (7 kitica)
- Glorija: *Slava Bogu na visini, gore nebeskoj* (3 kitice)
- Vjerovanje: *Vjerujem u tebe, o Isuse mali* (4 kitice)
- Prikazanje: *Oj Isuse poljubljeni, Slatki sine moj* (4 kitice)
- Poslije Podizanja: *O Isuse, ti sunašce što nam danas ishodi* (4 kitice).

U našim se crkvama na Božić i sada ori svečano pjevanje:

Slava Bogu na visini,
A mir ljudem na nizini!
Oj Isuse neba kralju!
Čuj anđela tvojih zbor!
Što ti slave pjesme šalju
U betlemske štale dvor!
Slava Bogu na visini!
A mir ljudma na nizini!

Okrugićevi liturgijski i hodočasnički stihovi pisani su za običan puk, jednostavnim riječima, onako kako je narod u njegovo vrijeme govorio. Napjevi su bliski narodnoj poeziji i lako zapamtljivi. Većinu pjesama autor nije zabilježio, iako su se proširile u mnogim župama. Znatan dio liturgijskih pjesama objavljen je 1875. godine u popularnom molitveniku *Vienac bogoljubnih pjesama* o. Marijana Jaića. Pjesme su naslovljene: *Dodatak "Viencu" nekoliko pobožnih pjesama, skupljenih po Vjekoslavu Grginčeviću, učitelju i sviraču u Petrovaradinu, dolu svet. Roka iz različitih pjesmarica, a osobito spisa, dobivenih od prečastnoga gospodina Ilije Okrugića, Srijemca, Opata sv. Dimitrije i župnika petrovaradinskoga.*⁵ Putem ovoga molitvenika Okrugićeve su liturgijske i hodočasničke pjesme postale baštinom svih vjernika naše biskupije. Neke pjesme u Dodatku potpisane su Okrugićevim imenom, a neke ne. Osobito je omiljena pjesma *Ustajte pastiri na betlemskoj gori* te hodočasničke pjesme Gospi na Tekijama, u Mariji Bistrici, Maria Gyudu (Đud), Almašu, Moroviću, Lipovcu i dr.

I danas se u takvim prigodama pjevaju njegove pjesme u počast Gospi s milozvučnim refrenom:

Zdravo Gospo svih kršćana!
Čuj naš glas!
Ne daj da nas dušman bije,
Brani, brani, majko nas!

Napjeve Okrugićevih pjesama sačuvali su uglavnom petrovaradinski orguljaši, učeći ponajprije jedan od drugoga bez nota. Stanislav Preprek, orguljaš u crkvi sv. Roka od 1926. do 1937. godine, izradio je notne zapise Okrugićevih pjesama prema autentičnom pjevanju svojega oca, negdašnjeg orguljaša u crkvi sv. Jurja. Pjesme je harmonizirao, čuvajući originalnost napjeva.⁶

3. Istraživačko i književno stvaralaštvo

Tijekom svoga plodnog života Ilija Okrugić mnogo je stvarao i na svjetovnom području. Zanimao se za arheologiju, slikarstvo i narodno stvaralaštvo. Velik je njegov opus na području poezije, proze i drame. Objavljivao je pjesme i članke u mnogim časopisima (*Vijenac*, *Neven*, *Dragoljub*, *Bunjevačko-šokačka vila*, *Slavonac*, *Glas Matice hrvatske* i drugima) ili su mu djela objavljivana kao zasebna izdanja.

Okrugić je govorio nekoliko jezika. Osim hrvatskoga i srpskoga te latinskoga jezika, govorio je njemački, francuski, talijanski, poljski i češki. Mnogo je putovao i imao velik krug prijatelja, svećenika, književnika i znanstvenika. Godine 1855. bio je na milenijskoj obljetnici smrti sv. Metoda u Velehradu. Godine 1874. nazočio je otkrivanju Petrarkina spomenika u Padovi te održao govor o doprinosu Hrvata u europskoj kulturi i umjetnosti. Godine 1885. nazočan je komemoriranju milenija sv. Ćirila i Metoda. Putovao je i u Solun i Carigrad, odakle su podrijetlom sv. Ćiril i Metod. Svestran i dinamičan, nazočio je 1893. svečanosti otkrivanja spomenika pjesniku Ivanu Gunduliću u Dubrovniku..

Povijest, arheologija i etnologija bili su područja osobite pozornosti Ilije Okrugića. Godine 1853. piše Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti o bogatstvu arheoloških ostataka antičkoga grada Sirmiuma. U istom radu

6 Vidi: Stjepan Sokolović, Jaićeva pjesmarica „Vinac“ u Petrovaradinu, u: Mato Artuković (prir.), Jaićev zbornik, HAZU, Zagreb, 1998., 160.-163.

upozorava da se u župnoj crkvi u Hrtkovicima nalazi vrijedna slika, rad talijanskog slikara Francesca di Lorenzi. Piše, zatim o običajima Kraljica, Dodola i Koleda i prilaže pjesme koje izvođači pjevaju.⁷ Arkiv za povjestnicu jugoslavensku objavljuje mu rad *Poviestničke crtice Sriema glede njegovih znamenitosti i u njemu se nalazećih starinah* (1857.).

Slijedi rad *O sriemskim starinama* i drugi.

Ilija Okrugić je bio plodan pjesnik i skladatelj svjetovne poezije. Tu je došla do izražaja njegova vedra narav i ljubav za narodnu pjesmu. Mnogobrojne i žanrovski raznolike pjesme mogu se razvrstati u prigodnice, budnice, domoljubne, lirske i epske pjesme. Okrugićev prijatelj Jovan Hranilović izvijestio je: "*U rukopisu ih nađoh više od hiljadu; svakojakih: rodoljubnih, anakreontskih, nabožne sadržine, satiričkih i šaljivih, refleksivnih, misaonih i melankoličnih. U nje je Okrugić prelio svoje srce i dušu; u njima je dao oduška svojim momentanim duševnim raspoloženjima i impresijama.*"⁸ Jezik mu je mješavina slavonsko-srijemske ikavice, ijekavice, ponegdje ekavice, a ima podosta germanizama i hungarizama. Narod je zavolio njegove pjesme te se i danas mnoge pjevaju kao da su narodne pjesme.

Prigodnice je osobito pjevao svojem biskupu i prijatelju Josipu Jurju Strossmayeru, zatim Papi i drugima. Kao primjer navodimo prigodnicu *Od Fruške gore ili Usklik veselja sretnom došastju Josipa Jurja Strossmayera* (1850.) i rođendansku čestitku *Seljanka ili Pastirski razgovor sretnomu rođen danu preuzvišenoga i presvijetloga Gospodina Josipa Jurja Strossmayera* (1861.), *Slavospjev za blagdan prvih slavjanskih apoštolah Sv. Ćirila i Metoda* (1861.), u počast Ivanu Gunduliću i drugima.

Budnice i domoljubne pjesme stvarao je Okrugić kao oduševljeni pristaša hrvatskog narodnog preporoda. Već kao bogoslov objavio je *Pozdrav Zori i braći dalmatinskoj (Zora dalmatinska, 1845.)*. Među budnicama i danas su popularne *Domovino, slatko milovanje, Diži se, diži mili rode moj, Je li bolje braćo draga* i druge.

Lirske pjesme po formi, sadržaju i namjeni vrlo su raznolike. Sam je stvarao napjeve i pjevao ih u društvu prijatelja uz tamburu ili gitaru. Prvu zbirku objavio je pod nazivom *Srijemska vila* (Osijek, 1863.). Oduševljen sonetom (pod utjecajem Petrarke) objavio je zbirku soneta *Glasinke Srčanice* (Novi Sad,

7 *Odgovor na pitanje društva za jugoslavensko povestnico od Ilije Okrugića*. Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, knjiga III., Zagreb 1854., 314.–320.

8 Jovan HRANILOVIĆ, *Okrugićeve lirske pjesme*. Glas Matice hrvatske, god. IV., 1909., 1 – 2, 11. Znatan dio tih pjesama tiskan je kao: Ilija OKRUGIĆ-SRIJEMAC, *Lirika*, Zemun, Novi Sad, Petrovaradin, Zagreb, 2007.

1874.). Osobito su poznate njegove šaljive i ljubavne pjesme nastale na temeljima narodne poezije. U pjesmama veliča radost života i ljepotu krajolika. Ciklus ljubavnih pjesama (u počast Milki; po uzoru na Petrarca) toliko je popularan, da ih sada svrstavaju u narodne pjesme! Zbog njih često su mu prigovarali da prelazi mjeru dobrog ukusa i svojega svećeničkog zvanja. I danas se rado pjeva *Za jedan časak radosti* (kajkavska je varijanta *Fala* prema Domjanićevim stihovima).

Okrugićevo epsko stvaralaštvo izvire iz naših srednjovjekovnih narodnih pjesama i povijesnih događaja. Tako je nastao ep *Dojčin Petar*. Ostali epovi su: *Posestrimstvo, Slavoniji i Sokolu njenu* (fra Luki Ibrišimoviću) i najduži ep *Sveti Ivan Kapistran pobjednik Turaka kod Biograda 1456*.

Proza je u Okrugićevu opusu najmanje zastupljena. Novela *Lijepa Klementinka* za sadržaj ima život i folklor katolika Albanaca u Nikincima i Hrtkocima. Ostala je u rukopisu.

Drame i igrokazi bliski su pučkom igrokazu. Na pozornicu je uveo seoski svijet Slavonije i Srijema sa svim njegovim obilježjima ruralnoga ravničarskog života istočne Hrvatske. Miješaju se govori, vokabular, nacionalnosti, vjere i kulture.

Prvo svjetovno dramsko djelo *Saćurica i šubara ili Sto za jedan* napisao je u Đakovu, a bogoslovi ga izvodili pred biskupom 1862. godine. Priča je to o iriškim slijepcima i njihovu prosjačenju pred crkvama i na sajmovima. Igrokaz *Grabancijaši ili batine i ženidba* objavljen je u Novom Sadu 1874. godine. Najpoznatije Okrugićevo dramsko djelo *Šokica*, objavila je Matica hrvatska 1884. godine. Izvođeno je na pozornicama profesionalnih kazališta. Postalo je popularno kod amaterskih družina, zbog jednostavne dramske strukture, popraćene narodnom pjesmom i igrom. Osnovica radnje je zabranjena ljubav između djevojke katoličke vjere, Hrvatice i mladića pravoslavca. Ulogu pomiritelja u melodrami preuzima seoski župnik. U ranoj mladosti Okrugić je napisao dramu *Sobjeski* (1847.), 1864. godine u Novom Sadu izvedena je *Hunjkava komedija*, a 1870. *Piščeva kubura*. Novelu *Vezirac iz Tekije* dramatizirao je pod nazivom *Varadinka Mara* (1887.). Napisao je još nekoliko dramskih djela. U vrijeme pisanja kretao se u srpskim intelektualnim krugovima, pa je od njih dobivao podršku i narudžbe. Drama *Dojčin Petar* ostala je u rukopisu.

Zagrebačkim stručnim krugovima Okrugićevo književno stvaralaštvo bilo je neobično, daleko. Simpatije prema "slavenskoj braći Srbima", a odbojnost prema Beču i Pešti, utjecale su na stvarnu valorizaciju njegova književnog rada. Vesela pučka igra, protkana pjesmom i folklorom, puna didaktičkih poruka, razvučene dramske radnje, nije bila prikladna za moderan scenski izraz i otvoreno je bila kritizirana.

Alegorija *Sastanak vila na Velebitu, u Trnavi i Đakovu prilikom petdesetljetnog slavlja zlatne mise preuzvišenoga i presvietloga gospodina Josipa Jurja Strossmayera* objavljena je u Đakovu 1888. godine.⁹ Nakladu je zaplijenila policija i zapriječila pokušaj izvedbe, očito iz političkih razloga.

Opširan prikaz Okrugićevog književnog stvaralaštva objavio je N. B. (Nikola Batušić) u ediciji *Pet stoljeća hrvatske književnosti*.¹⁰

Cjelovit Okrugićev doprinos hrvatskoj književnosti bit će poznat kada se istraži obilna rukopisna građa, pohranjena u Arhivu Matice srpske u Novom Sadu.

4. Betlem – božićna koleda

Ilija Okrugić zamijetio je da pobožni puk osobito svečano slavi Božić, Isusovo rođenje. Prema prastarom običaju, već rano ujutro na Badnjak dolazi u seosku kuću dječak, nazvan *položaj* koji čestita Badnjak te zaželi Božji blagoslov i plodnu godinu (*“Faljen Isus i Marija! Čestitam vam Badnjak, Adama i Evu! Ždribilo vam se, telilo vam se, prasilo vam se, janjilo vam se, leglo vam se...”*). Domaćin ga posipa pomiješanim zrnjem žitarica i dariva (podatak iz Vrbice, zabilježio T. Š.). Božić se čestita svim ukućanima, rodbini i prijateljima i proslavlja na najsvečaniji način.

Okrugić je znao i za običaj čestitanja Nove godine, obilazak trojice “kraljeva” po kućama u Slavoniji za Bogojavljenje te za dalmatinsko koledanje. U Dubrovniku pjevači, kolendari, idu od kuće do kuće, čestitaju Božić i prikupljaju darove. Za službovanja u Đakovu priredio u rukopisu dvije koleda, koje su se ubrzo raširile po župama. Prva je koleda *Betlem* ili *Betlemaši*, a druga *Trikraljevska koleda*. Rado je uvježbavao mladež.

Običaj čestitanja Božića i Bogojavljenja na način koledanja zabilježio je Luka Ilić Oriovčanin u knjizi *Narodni slavonski običaji* objavljenoj 1846. godine: *Bio je običaj prije nekoliko godinah da su i tri istočna kralja išli. Naime tri bi se mladića kao tri kralja obukli, jedan ili dva kao anđeli, jedan kao Bog, a jedan kao vrag, zatim jedan je Evu a drugi Adama predstavljao. Odelo su imali uresno i dragoceno. Govorili su tom prilikom u stihovih složeni razgovor.* Ilić u nastavku navodi stihove koje govori Arkangjel, Bog, Adam, Eva i Vrag.¹¹ Okrugić je

9 Drugo izdanje je priredila Matica hrvatska, ogranak Đakovo, 2005. Vidi još: Luka MARIJANOVIĆ, Ilija Okrugić i njegov „Sastanak vila“, u: Stjepan Damjanović (prir.), Prvi hrvatski slavistički kongres, Zbornik radova II., Zagreb, 1997., 415.-419.

10 Pet stoljeća hrvatske književnosti. Pučki igrokazi XIX. stoljeća, knjiga 36., 117.-132.

11 *Narodni slavonski običaji sabrani i popisani po Luki Iliću Oriovčaninu. U Zagrebu 1846.*, 111.-114.

prijateljstvo s Lukom Iličem i vjerojatno mu je to bio poticaj za stvaranje njegova *Betlema* i *Trikraljevske koleda*. Struktura dramske radnje vrlo je slična Iličevoj.

Matija Pavić o Okrugićevu *Betlemu* piše: *On sam sastavlja pobožni igrokaz, sastavlja u dramsku cjelinu recitativ i popijevke, vježba mladost u govoru i pijevu, ustrpljivo je ispravlja, usavršuje dan na dan i uvađa je sam najprije u dvor biskupov, u obadva semestra, u domove svećenika – i šalje redom u kuće, gdje je željno i radosno očekiva onaj naš mali svijet. /.../ Svi sudionici su, po njegovoj naredbi, u čistoj, bijeloj pučkoj nošnji. Poslije su prijepisi tih prikazanja išli iz ruke u ruku za dva tri desetljeća. Oko g. 1865. ugledali su svijetlo štampom, najprije u Zagrebu, zatim u Đakovu.*¹² Iz Pavićeva rada ne može se točno ustanoviti kada je zapravo Okrugić počeo uvježbavati *Betlem*. Ako je prvo izdanje knjižice bilo 1865., kako navodi, a rukopis je postojao dva-tri desetljeća, onda bi to bilo još u vrijeme dok je Okrugić bio kapelanom. Zagrebačko izdanje nije nam dostupno, a đakovačko je objavljeno 1885. godine (bez naznake godine tiskanja).¹³ Kako naslov upućuje, u Okrugićevoj knjižici tiskanoj u Đakovu nalaze se dvije koleda: *Božićna koleda* (s. 3. – 14.) i *Trikraljevska koleda* (s. 15. – 25.). Okrugić, dakle, izrijeком ne spominje *Betlem* i *Betlemaše*, kako se to u narodu uobičajilo.

Božićna koleda (ili *Betlem*), objavljena u Đakovu, po svoj je prilici posljednja varijanta. Na početku autor navodi lica: Bog otac, Dva anđela, Adam i Eva, Dva pastira i Đavo. Sadržaj ukratko predstavlja događaje od stvaranja prvih ljudi u zemaljskom raju, njihova sagrješenja, izgon iz raja te molbu Adama i Eve da im Bog oprostí grijeha i ljudskom rodu pošalje Isusa Spasitelja. Đavao Evu navodi na grijeh, a ona nagovori Adama. Koleda počinje ulaskom jednoga anđela u kuću i najavom:

Hvaljen Isus i Marija!
Dopustite da vam predstavimo
Današnjemu blagom ´danku shodno:
Kako poslje stvorenja sveg svieta,
Bog nam prve roditelje stvori;
Kako oni zatim sagriješíše, -
Radi čega u današnjoj noći

12 Matija PAVIĆ, *Ilija Okrugić (r. 12. V. 1827. + 30. V. 1897.)*. Hrvatska duša. Almanah Hrvatskih katoličkih svećenika, Druga knjiga, Zagreb, 1923., 272.

13 Marin SRAKIĆ, *Bibliografija knjiga, brošura, monografija i muzikalija svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije. 1527.-2006.*, 2. dopunjeno izdanje. Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Đakovo, 2007., br. 2388., str 262.

Isus nam se spasitelj naš rodi,
Od prokletstva da nas oslobodi.

Koleda završava čestitanjem Božića. Pastiri pjevaju *Radujte se narodi* ili *Oj, slavna betlemska ti si štalice*, a jedan anđeo čestita:

Čestita vam svetkovina
Porodjenja božjeg sina!
Božić nek vas blagoslovi,
I djevica božja mati,
Nek vam za sveg zemnog žića
Dá sva dobra uživati;
A po smrti radost pravu,
Vječnog žića rajsku slavu!

Na poslijetku, đavao likuje što je uspio učiniti zlo. Njegova je uloga da od domaćina zamoli dar za izvođače-koledare:

I ja ću vam čestitati,
Al morate darivati
Svaki što god može više,
Da vam raboš vrag nepiše.
Dajte polak praseta
I čuturu šerbeta,
Zamedljane rakije,
Da se i vrag napije. –
Rogove mi nakitite,
Kobasicam' prepletite,
U kesu mi pet talira'
Bac'te, inač' nedam mira, itd.

Radnja dobiva na dinamici pjevanjem anđela između pojedinih dijelova koleda, istjerivanjem Adama i Eve iz raja (tj. iz sobe domaćina), njihov povratak, unošenje Betlehemske štalice i na poslijetku pjevanjem božićne pjesme zajedno s ukućanima.

Koleda ima oko 160 stihova, uglavnom nepravilnih osmeraca, nedosljedne rime. Sve je podređeno lakom razumijevanju radnje. Jezik je hrvatska ijekavica. Samo izuzetno se nalazi ikavica (*jisti*). Arhaizmi i tuđice su: *shodno* (prikladno), *svemogućstvo* (svemoć), *bivstvu* (biću), *pako* (pak), *moćju* (moći), *nješto* (nešto),

ovi (ovaj), *napunjujte* (punite, napunite), *uzteć* (uskratiti), *uzbrah* (ubrah), *gledj* (gledaj), *krišo* (skriven), *trudnome nepokoju* (teškom radu), *kara* (kori), *pošlji* (pošalji), *zemnog žiča* (zemaljskoga života), *raboš* (urez na prutu umjesto zapisa nekog duga i slično), *kesu* (nekada su metalni novac nosili u kožnoj vrećici), *čuturu šerbeta* (*čutura* = drvena posuda oblika bačvice u kojoj se drži vino ili rakija, turcizam; *šerbet* = istočnjačko osvježavajuće piće od vode, šećera ili meda te mirodija, tur.), *zamedljane rakije* (rakije s rastopljenim medom), *pet talira* (talir = starinski srebrni novac), *pakó* (pakao), itd.

Božićna koleda Ilije Okrugića zadržala se pod nazivom *Betlem* ili *Betlemaši* u nekim župama Đakovačke i Srijemske biskupije sve do konca 20. stoljeća. Kako je vrijeme nastanka odmicalo, dolazili novi naraštaji i župnici, koleda je gubila izvornost. Dramska radnja i stihovi su reducirani ili znatno izmijenjeni, ponegdje pretvoreni u prozni dijalog. Proširenje radnje *Betlema* zabilježeno je samo u Srijemskoj Kamenici. Istraživanja tijekom nekoliko desetljeća pokazala su te promjene i odstupanja od izvornoga teksta. Vjerojatno je negativan učinak imao Drugi svjetski rat te osobito razdoblje komunističke vladavine, kada su vjerske procesije i ophodnje bile zabranjene.

Rezultati istraživanja

1. *Vrbica u Đakovštini*. Srednjovjekovna župa, nasljednica župe svetoga Bartolomeja u Hrvatima (Novi Mikanovci). U gospodarskom smislu sela ove župe pripadala su đakovačkom vlastelinstvu. Vrbica je najkraćim putem udaljena 12 km istočno od Đakova. Mještanim Vrbice Živko Šalić (1891. – 1969.) posjećivao je biskupa Antuna Akšamovića i jedno vrijeme bio općinski načelnik. *Betlem* je znao napamet. Seosku djecu posljednji je put uvježbao 1946. godine. Izvođači su bili odjeveni u narodno ruho: anđeli (djevojčice) raspletene kose, s mačevima, Bog je na glavi imao kapu nalik mitri, a davao bio odjeven u crno, nagaravljena lica, s rogovima i repom te željeznim lancima u rukama. *Betlemaši* su nosili *rajsku vočku* i Betlehemsku štalicu. Kao Živkov sinovac zapisao sam stihove *Betlema* prema stričevu kazivanju te ga spomenuo u svojoj monografiji “Vrbica u Đakovštini, 1330. – 1990.”¹⁴ Zapisano kazivanje najbliže je Okrugićevoj koledi objavljenoj u knjižici. Igrokaz je malo skraćen te ima oko 120 stihova. Pjevanje anđela tijekom radnje je izostavljeno. Stihovi su kao kod Okrugića ijekavskoga govora s malo ikavice, iako u selu prevladava ikavski

14 Tomo ŠALIĆ, *Vrbica u Đakovštini 1330.- 1990*. KIC Privlačica Privlaka-Vinkovci, 1990., 126.- 127.

govor. Kazivač je izjavio da se *Betlem* “održavo” svake godine. Kada je bio momak, njegovi vršnjaci su se otimali tko će sudjelovati. Oblačili su najljepše narodno ruho. Osim izvođača sudjelovala je i jedna djevojka koja je nosila “rajsku vočku” i dva mladića-pastira koji su nosili Betlehemsku štalicu, osvjetljenu svijećama. Nosili su je između sebe, obješenu o remenje. Na Badnjak bi do polnočke obišli sve kuće u selu, a idućih dana išli su u susjedna sela. Ako je bilo hladno, obukli bi suknene kapute (aljine) i krznene kožuhe.

Zbog bliskosti izvorniku, donosimo sadržaj *Betlema* zabilježenog u Vrbici.

B E T L E M

Sudjeluju: Anđeo Gabrijel, Bog Otac, Adam, Eva, Vrag, Drugi anđeo, Nositelj rajске vočke i dva pastira, nositelja betlehemske štalice.

Anđeo Gabrijel: (*kuca na vrata i ulazi*)

Faljen Isus i Marija!
Čestitam vam Badnjak, Adama i Evu!
Dopustite da vam predstavimo
o današnjem danu-blagdanu,
Kako je bilo na početku svijeta:
Bog je stvorio prve roditelje,
te radi čega su oni sagriješili.

(*Otvora vrata. Ulaze: Bog, Drugi anđeo, Adam i Eva, djevojka s 'rajskom vočkom' i Vrag*)

Bog (*svečano*):

Ja sam onaj koji jesam
I koji sam bio od vijeka
I koji ću biti do vijeka!
Svemogućstvo u mojem je biću
Zato ‘oću svijet nek bude:
nebo, zemlja, vode, rijeke,
brda i doline,
a u njima ptice, zvijeri.
Neka bude, neka bude !

Sve sam ja to lijepo stvorio,
al mi ipak nešto manjka:
kom' ću ovaj lijep svijet dati,
'ko će njega uživati.

A to čovjek neka bude!

(približava se Adam)

Oj Adame, tebe stvaram,
od zemlje te načinjavam,
svojim duhom nadahnuvši,
svojom slikom i prilikom!

Evo, stvorio sam sad čovjeka,
al mu nije dosta samom.
Stvorit ću mu drugaricu.

Na Adama san nek pane,
uzet ću mu rebro
i načinit drugaricu.

(približava se Eva. Bog pokazuje)

Oj Adame, evo Eve drugarice!

(spoji im ruke)

Za tvog i njezinog života
tebi i njoj zabranjujem:
Od svih voćaka jedite,
al nipošto od ovoga!

(pokazuje rajsku voćku)

Vrag:Aha! Eva, zašto željno gledaš
ovo lijepo, krasno voće ?
Dopada se valda tebi.
Zašto njega jela ne bi ?!

- E v a : Voće mi se baš dopada
 pa se čudim više sada
 zašto je to Bog zabranio.
- Vrag: Evo Eva zašto: - Zato,
 to je voće čudnovato.
 Jel 'ko jede svaki toga
 pretvori se mah u Boga !
 Da bogovi ne budete,
 brani Bog da ne jedete.
 Zato uzmi, kad ti kažem,
 pa ćeš vidit da ne lažem.
- E v a : *(uzima jabuku, zagriže i govori Adamu)*
- Oj Adame, moj milane,
 ja ga uze zabranjeno.
 Jela sam ga, slatko mi je,
 pa, gle, meni ništa nije.
 Ako mene pravo ljubiš
 i ti ćeš ga sa mnom jisti,
 pa ćeš biti ko Bog isti.
- Adam: *(uzme jabuku, zagriže i sakrije se)*
- B o g : Oj Adame, gdje si ?
Adam: Evo sam se skrio.
B o g : Zašto si se skrio ?
Adam: Jel sam, jadan, sagriješio.
 Od voćke sam okusio,
 koju si ti zabranio.
 Družica je prva jela,
 te je mene navela.
- B o g : Oj Adame, tebi kažem:
 Sa znojem lica svoga
 'ranit ćeš sebe
 i djecu svoju !

(govori Evi)

A ti Eva,
jel zavede muža svoga,
njemu ćeš ugađati
i djecu mukom rađati !

Neposlušni vi mi jeste,
riči moje pogaziste.
Djeca moja više niste.
Iz mog raja sad napolje !
Na vas bacam tuge i nevolje !

(govori anđelima)

A vi anđeli,
tjerajte te grijешnike
iz mog raja sad napolje !

Anđeli:

Hajte van iz božjeg raja
u svijet puni tuge, vaja !
Ne tjedoste Boga slušat,
Ajte svjetske jadi kušat !

(mačevima izgone Adama i Evu)

Vrag:

(ide za njima i ruga se)

Aha! Bješe te jabuke
lijepe, glatke, slatke !
Od slasti te snašla muka.
Bolje da si jela luka.
Kako, pravo, tako zdravo,
da je raboš, da je đavo !
Žena j' rada svašta znati,
zato žena mnogo pati.

(Adam i Eva snuđeno izlaze napolje, a za njima vrag)

Adam i Eva (*mole pred vratima*) :

Bože, Oče, milostivi,
oprosti nam što smo krivi.
Rad velike tve ljubavi
sav svijet proklet ne ostavi.
Pošalji nam Spasitelja,
to je naša žarka želja !

Pastiri

(*ulaze s Betlehemskom štalicom. Za pastirima ulaze
Adam i Eva, te posljednji vrag. Svi osim vraga pjevaju
'O pastiri, čudo novo*)

Vrag:

I ja ću vam čestitati,
al morate darivati !
Svaki od vas, koji 'oće
da mu raboš vrag ne piše,
dajte mu po pol praseta
i čuturu šerbeta,
zamedite rakije,
da se i vrag napije !
Rogove mi okitite,
kobasicom opletite

(*gestikulira*)

i u kesu pet talira,
inače vam ne dam mira !

(*dobiva darove od ukućana*)

U lance ću sve sapeti

(*zveckala lancima*)

i u pak'o vas odneti !
Zato, dajte, darivajte,
tu čestitku sad slušajte:
Znajte da sam stara laža,
koja uvijek vješto vara.
Oblago sam nekad Evu,
a sad kanim vas.
Ja vam više čestitati neću,
jel već imam punu vreću !

Svi odlaze

Betlem zapisan u Vrbici snimljen je na filmsku vrpcu. Režirala je Maja Bukna, profesorica hrvatskoga jezika, prema scenariju Tome Šalića. Igrali su učenici Osnovne škole Stjepana Cvrkovića u Starim Mikanovcima. Snimila Vinkovačka televizija pred Badnjak 1995. Snimatelj Robert Žoldin. Emitirano na Badnjak 1995.

Istraživanje o božićnoj i trikraljovskoj koleda Ilije Okrugića na području Đakovačke i Srijemske biskupije pokazalo je da se u 20. stoljeću na taj način čestitao Božić u župama (odnosno selima): Berak, Babina Greda, Donje Novo Selo, Donji Andrijevc, Lipovac, Novi Slankamen, Oprisavci, Slakovci, Sot, Sotin, Srijemska Kamenica, Vrbica i Županja, što svakako nisu potpuni podatci. Izvori podataka bile su župske spomenice, svjedočenja (sjećanja) starijih osoba, negdašnjih sudionika, objavljeni tekstovi te radijske i televizijske emisije. Autoru su osobito pomogli župnici vlč. Ilija Martinović (Stari Mikanovci, 28. VI. 1940. – Komletinci, 9. IX. 1998.), župnik u Komletincima i vlč. Antun Dević, župnik u Jarmini.

Betlem u Srijemskoj Kamenici. Zahvaljujući brizi za narodnu baštinu župnika Ilije Martinovića, njegov prijatelj svećenik Antun Dević, upisao je 1967. godine u župsku Spomenicu cjeloviti tekst *Betlema* prema kazivanju mještanke Srijemske Kamenice Josipe (Mice) Jurišić (100. – 114. stranica). Na početku je nalijepljena fotografija *Betlemaša* te upisan podatak s poledine fotografije: *Za spomen i dugo sećanje od Betlema od cele bratije. 1931. god. U Kamenici 25. XII. 1931. Zvonko M. Krasnik.* Fotokopija fotografije vrlo je nekvalitetna, ali se vidi da su *Betlemaši* bili odjeveni u narodno ruho. Potom su upisana imena desetoro izvođača, no samo s inicijalima prezimena: Zvonko K., Tuna Z., Stanko H., Luka A., Perica I., Micika H., Ružica K., Matilda D., Kata Š. i Štefanka Š. Znači da je "Micika H." kazivačica Josipa/Mica Jurišić.

Ovo je dosad najopširnija božićna koleda, zapisana pod nazivom *Betlemaši*. Ima mnogo više stihova i sadržaja od teksta tiskanog u knjižici u Đakovu. S obzirom na to da je Ilija Okrugić bio župnik u Petrovaradinu i sam uvježbavao *Betlemaše*, vjerojatno je osobno dodao drugi dio koleda u kojem se pojavljuju dva pastira Gube. Možda je tako *Betlem* približio pravoslavnim vjernicima. Vlč. Ilija Martinović pisao je autoru ovoga rada 28. V. 1996.: "*Kada sam bio župnik u Sr. Kamenici i Petrovaradinu III. od 1966. do 1970., čuo sam mnogo "štikleca" u vezi sa Okrugićem. On je još bio živ u legendama i pripovijedanju tamošnjih Hrvata. Kamenčani su mi pripovijedali da je njihove stare sam Okrugić vježbao u*

prikazivanju "Betlema". U moje vrijeme u Kamenici je živio jedan djed, kojega je cijelo selo zvalo "Toma-bog". On je naime uvijek "glumio" Boga Oca. Kamenčani su bili posebno ponosni i na svoga vruga. Kazali su mi da je Okrugić o Božiću priređivao svečanu večeru za sve grupe "Betlemaša" iz Karlovaca, Petrovaradina i Kamenice. Navodno, kada je Okrugićeva kuharica vidjela kameničkog vruga, sve je tanjure ispustila iz ruku od straha. Ilija je veselo prihvatio nastalu štetu..."

Prvi dio *Betlemaša* iz 1931. završava stihovima Adama i Eve, koji od Boga mole oprostjenje grijeha te da svijetu pošalje Spasitelja, približno kao u tiskanom tekstu:

Bože, oče, milostivi
Oprosti nam što smo krivi,
Pa velike rad ljubavi
Sav svet proklet ne ostavi
Već pošlji mu Spasitelja
To je njemu žarka želja.

Potom dolazi đavao i ruga se:

Aha, Eva, behu slatke
Te jabuke lijepe, glatke
Od slasti te snašla muka
Bolje da si jela luka
Kako pravo tako zdravo
Taj ti raboš daje đavo
Žena rada svašta znati
Zato žena mnogo pati
Ha – ha- ha !

Drugi dio počinje pjesmom *Ustajte pastiri*, kada pastiri unose Betlehemsku štalicu.

Nastavak odudara od svečanog nabožnog sadržaja koleda, iako je "protkan" božićnim pjesmama. Stoga je dobro da ga predstavimo. Slijedi dijalog pastira, I. Gube i II. Gube:

- I. Guba: - (*ulazi*) Br. r. r. r.
 Dobro večē moji dragi gospodari
 Evo mene zdravoga junaka
 Glavurda mi baš dosta pojaka
 A na glavi kapa od kurjaka.
 Ali vi tu braćo sedite, jedete i pijete
 Mene starca čiča Gubu ne zovete.
 Odi, odi i ti čiča Guba
 Da me malo proveseliš
 I koju reč prozboriš.
- II. Guba: Brrr. r. r. r.
 Što me zoveš brate Todore
 Ja ostavih u dolu ovce
 Naišli kurjaci ko gladni junaci
 Odnesoše mi ovna roगतog
 I jarca gubatog.
- I. Guba: Breme štete brate Stanko
 Ovcī, novci, kola, vola
 To ti je sve jedno blago
 A di je onaj naš treći čiča Guba?
- II. Guba: Ostao u doli ovce čuva
 I u svirku duva.
 Hleb i sir sa sobom nosi
 A novce nam baš podobro troši
- I. Guba: Deder ti njega pobro dozovi
 Jer ću ja tebe odrapiti
 Ko šugava konja očešati.
- II. Guba Nemoj ti mene odrapiti
 Ko šugava konja očešati
 Ja ću njega dozvati.

- I. Guba: Dina dina brate Guba
Jošte srce ne zagrcu
I sad guba gubuje
Dobro jede i pije
Al u Gube nema sina
Koji bi mu doneo
Iz birta vina.
Vina, vina danana
Bit će Guba katana
I sad idem iz birta
Ova moja flinta sa mnom
Je hodila
Na oko sam gledao
Ono sunce verno veselo
Ko jaje bardov.
- Svi (*pjevaju*): *On se ne ponosi
svima blaga nosi u štali
sa slamici leži i u ruci drži
svo nebo*
- I. Guba: Az bo jesam katana Pera
Iz staroga sela Kera
Ja ostavih oranje i kopanje
Pa sam došo tužan caru u katane
Pod moranje.
Kad ja proдох dva tri rata
Tamo bijaše ljuta vatra
Tamo ne dadu ni jesti ni piti
A kamo li na stolicu sjesti.
Ja sam moga kaplara
verno služio
Bome je on mene tužio i plašio
Ne marim što me je tužio i plašio
Što mi je često tur na klupi
isprašio.
Meni kaže neka baba Joka

Da se manim puške i pištolja
 Da idem u neke škole da budem đak
 I onako sam svakojak.
 Meni kaže baba Joka
 Da je prazna fijoka.
 Pipajte se po džepovi,
 Koji dukat, koji dva
 Ko što ima neka da
 Jedan dukat mnogo košta
 Sto talira bit će nama dosta

Svi: (pjevaju – *Med sobom pastiri*)
 I. Guba: Ovoga posta bijaše meni zla dosta.
 Kiselice i pasulja, vrlo ljute paprike
 Mal to meni ne dosadi
 Mal to moju utrobu ne provali
 Sad je došlo u hvalnost
 Da se jede supa rimflajš
 I masne kobasice
 I ispijati čašica

Svi: (pjevaju – *Na mnoga ljeta*)

I. Guba: Kad sam bio čoban kod ovaca
 Najo sam se lepih mladih jaganjaca
 I napio lepa rujna vina
 Iz širokih kameničkih planina.

Svi: (pjevaju - *U sve vrijeme godišta*
 a Gube sjednu dole)

I. Guba: Sedimo dole, čiča Guba
 Da povečerao ovu moju
 prekrasnu večericu.
 Šta ćeš ti meni dati
 Za moju prekrasnu večericu

II. Guba: Ja ću tebi dati za tvoju
Prekrasnu večericu
Ovna roगतog
I jarca gubatog.
A što ćeš ti meni dati
Za moju prekrasnu večericu?

I. Guba: Ja ću tebi dati
Za tvoju prekrasnu večericu
Onaj lonac šerbeta
Što smo ukrali od čiča Joce
Čivuta. – Hopa – (*ustane*)

Svi: (*pjevaju*)

II. Anđeo: - (*govori*) Čestitam vam svetkovinu
Porođenje Božjeg sina
Božić nek vas blagoslovi
I Djevica Božja mati
Nek vam za sveg zemnog žića
Da sva dobra uživete
A po smrti radost pravu
Vječnog žića rajsku slavu.

Đavo: - (*ulazi i čestita*) I ja ću vam čestitati
Al me morate darivati
Svaki ko može više
Da vam raboš vrag ne piše.
Dajte pola praseta
I čuturu šerbeta,
Zamedljane rakije
Da se i vrag napije
Rogove mi okitite
Kobasicama opletite
U kesu mi bacite pet talira
Inače vam ne dam mira.
U lance ću vas sapeti
U pako sve odneti.

Dakle, dajte, darivajte
 Pa čestitku sad slušajte
 Znajte da sam laža stara
 Koja uvijek hini vara
 Oblago sam nekad Evu
 Pa i vas ću evo sada
 Pa i sad vam čestitati neću
 Kada imam punu kesu, vreću

(ceri se: ha – ha – ha – ha)
 (*ide okolo i kupi novce*)

Svi: (pjevaju: *Majka Marija trpi zimu. – I odlaze*)

K r a j

Ovako opširna varijanta *Betlema* vremenski je trajala znatno duže, možda dvostruko, od teksta objavljenog u Đakovu.

Tekst kameničkog *Betlema* iz 1931. godine mješavina je ekavskog i ijekavskoga govora s ponekom ikavskom riječi. Katolici Srijemske Kamenice i drugih mjesta u istočnom Srijemu postupno su odustajali od stare hrvatske ikavice i govorili ekavski.

Izvornu ikavicu sačuvala su samo neka sela, posebice Kukujevci, čiji su stanovnici Hrvati od 1991. do 1995. godine zlostavljani i ubijani te je većina protjerana u Hrvatsku.¹⁵ Vlč. Ilija Martinović smatrao je da je *Betlem* izvorno pisan ikavicom. Autoru je pisao 28. V. 1996.: “*U Srijemu se među Hrvatima uglavnom tako govorilo. Tu je bilo mnogo doseljenih Ličana: Hrtkovci, Golubinci, Slankamen, a svi su bili ikavci. I Okrugiću toliko dragi Kukujevci govorili su ikavicom. Pred crkvom sv. Roka u Petrovaradinu je kameni križ s natpisom:*

ISUSE PRISVETI
 RADI NAS PROPETI
 SMILUJ SE NAMI.”

15 Antun DEVIĆ, *Župa Kukujevci*. Vlastita naklada. Jarmina, 2006., 237.- 258.

Arhaizmi i tuđice. Od izvornoga *Betlema*¹⁶ (vidi: Hrvatska duša, 272. o izdanju u Zagrebu 1865.) do teksta zapisanog po sjećanju u Srijemskoj Kamenici 1967. godine prošlo je oko stotinu godina. Tijekom vremena tekst je prilagođavan sredini u kojoj je izvođen. Tako u kameničkom *Betlemu* nalazimo riječi: *shodno* (prikladno), *bivstvu* (biću), *načinuvši* (načinivši), *dikom* (ponosom), *tvorca* (stvoritelja), *gdje* (gdje), *pako* (dapače), *što se gode* (tko se god), *vaja* (očaja), *raboš* (prutić s urezanim oznakama o nekom dugovanju umjesto zapisa), *Guba* (ovdje naziv za pastira), *glavurda* (velika glava), *kurjaka* (vuka), *breme štete* (u značenju: velika šteta), *u svirke duva* (svira na svirali), *pobro* (pobratime), *odrapiti* (udariti), *ko šugava konja očešati* (šuga = kožna bolest, zbog koje treba limenim češljem – češagijom konja očešati), *jošte srce ne zagrcu* (još srce ne zastane), *birte* (gostionice), *katana* (vojnici, tur.), *flinta* ("laka" žena), *bardov* (bardak = obla bačvica u kojoj se na leđima nosila voda težacima na njiivu), *iz staroga sela Kera* (Nađ /Veliki Ker i Kiš /Mali Ker = sela u Bačkoj), *pod moranje* (po zapovjedi), *ljuta vatra* (ljuti boj), *kaplara* (nižeg časnika), *tur na klupi isprašio* (kaznjavanje vojnika prutom, tako da ga se prethodno položi i priveže remenjem za klupu izrađenu u svrhu batinjanja; osobita praksa u Vojnoj granici), *svakojak* (svakav, u smislu nesređen), *fijoka* (pretinac ormara ili stola), *kiselice i pasulja* (sirotinjska hrana: kiselica = vodenasta zakiseljena juha; pasulj = grah), *mal to* (skoro), *rimflajš* (jelo od govedeg mesa; das Rindfleisch, njem.), *čoban* (pastir, tur.), *najo* (najeo, lok.), *jarca gubatog* (dlakavog), *čiča Joce Čivuta* (lokalni naziv za trgovca Židova), *zamedljane rakije* (rakije s otopljenim medom).

Kamenički *Betlemaši* čestitaju: *Na mnoga(ja) ljeta*, što je izvorna pravoslavna čestitka. Da se radi o lokalnoj sredini svjedoči stih o vinu: *iz širokih kameničkih planina*.

Dvije različite, ali cjelovite koleda, zabilježene u Vrbici i Srijemskoj Kamenici svjedoče o trajnoj popularnosti ovakvoga čestitanja Božića u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji. Kako smo spomenuli, pojednostavljenoga čestitanja na ovaj način bilo je u raznim župama. Navodimo podatke do kojih smo došli:

Babina Greda. Etnolog Zvonimir Toldi, zaposlen u Muzeju Brodskog posavlja, zapisao je prema kazivanju svoje majke *Betlem* koji se izvodio u Babinoj Gredi kada je ona bila djevojčica. *Betlem* je rekonstruiran i izveden u emisiji HRT "Iz narodne baštine" na Badnjak 2008. godine. Sadržaj je uzet iz

16 Matija PAVIĆ, *Ilija Okrugić*, o. c., almanah Hrvatska duša, 1923., 272.

Okrugićeve knjižice i vrlo skraćen. Zanimljivo je da završava dodatkom koji izgovara đavao: *Ona baka iz budžaka, dala mi je pet petaka i jedan peškirić da omotam šeširić, kada padnem u baru da ne kaljam ovu svoju šubaru. Tako mi lijevog i desnog brka, ako vas poteram, bit će oko kuće trka! Ha, ha, ha!*

Berak. Umirovljeni vinkovački župnik dr. Đuka Marić (Berak, 13. I. 1913. – Zagreb, 17. XI. 1997.) “sjeća se da je kao dječak od devet ili deset godina na Badnjak navečer išao sa *Betlemom* po Berku. On je recitirao ulogu Boga Oca. Kako je rođen 13. I. 1913. godine, to je moglo biti 1921. i 1922. godine otprilike. I on je započinjao sa “Ja sam onaj koji jesam...”, ali nije znao da je to od Okrugića, kako mi je nedavno u telefonskom razgovoru rekao. Išao je samo dvije godine uzastopce.”

(zapisao vlč. Ilija Martinović, 11. 7. 1996.)

Donje Novo Selo kod Vinkovaca. Mještanke Maca (Matija) Božanović i Ana Čakarić kazivale su vrlo skraćenu verziju Okrugićeve koleđe. Uloge su bile: Bog, dva anđela, Adam i Eva, Đavao i Dida. Anđeo kuca na vrata i pita: *Primate li Betlem – nosim vam radosnu vijest*. Potom ulaze u kuću i stavljaju Betlehemsku štalicu na stol i pjevaju *Radujte se narodi...* Nose i jelovu granu okićenu jabukama i orasima. Slijedi vrlo skraćen igrokaz protkan božićnim pjesmama. Pretposljednji je đavao sa svojim željama, zahtjevima i porukama, a posljednji Dida, koji govori: *Ja sam dida matori, jedva vrata otvori. Tako mi mog brka – oko kuće trka! Ja tražim onu staru baku, da mi dade kobasicu tanku. I kolačić na štapić. Ajte da idemo!* (odlaze u drugu kuću noseći Betlehemsku štalicu i pjevajući: *Ustajte pastiri...*).

(Zabilježio vlč. Ilija Martinović, 13. I. 1996.)

Donji Andrijevc. Nikola Mihaljević, župnik u Donjim Andrijevcima, uveo je običaj *Betlemaša*. Ranije je bio župnikom u Srijemskoj Kamenici. Možda se poslužio tekstom zapisanim u tamošnjoj spomenici (vlč. Ilija Martinović, 22. VII. 1996.).

Ilok i okolica. Jadranka Grbić u radu “Običaji zimskoga razdoblja kod Hrvata u Iloku (i okolnim naseljima) zabilježila je: *Od običaja vezanih za Badnjak u Iloku i okolici spomenut ćemo još ophod “betlemara” ili “pastira”. Grupa dječaka i odraslih osoba obilazila bi selo, noseći papirnatu maketu Betlehema, pjevajući u svakoj kući božićne pjesme te prikazujući dramsku igru “Adam i Eva”, s tekstom u stihovima, koju bi izvodilo nekoliko maskiranih osoba.*¹⁷

Lipovac. Selo i župa Lipovac nalazi se na krajnjem sjeveroistoku Republike Hrvatske, u susjedstvu župa Nijemci i Vrbanja. U monografiji “Župa Lipovac” autora Antuna Devića i Mirka Jokića (Antun Dević i Mirko Jokić, *Župa Lipovac*.

Vlastita naklada Mirko Jokić, Lipovac, 2008., s. 216.) objavljena je fotografija *Lipovački 'Betlemaši'* na kojoj su kostimirani odrasli mještani mlade dobi: Bog (odjeven u župnikovo ruho s biretom na glavi), tri kralja (u bijelom narodnom ruhu s trobojnicom preko lijevog ramena do desnog boka, opasani tkanicom, na glavama im visoke kape, a u rukama mali mačevi), muškarac u tamnom ruhu s visokom kapom i mačem (đavao?) i dva pastira sa štapovima, kakve imaju čuvari stada ovaca, krznenim šubarama okrenutim da izvana bude bijelo unutrašnje krzno, jedan u krznenom kožuhu s krznom izvana, a drugi u zimskoj svijetloj kabanici. Između pastira je Betlehemska štalica u obliku crkvice sa zvonikom i križem. Četiri osobe (kraljevi) imaju nalijepljene brkove i kratke brade, a pastiri bijele duge brkove i brade. U monografiji nema drugih podataka o *Betlemašima*.

Novi Slankamen. Jasna Čapo Žmegač u knjizi "Srijemski Hrvati" objavila je istraživanje o životu Hrvata prognanih iz Novog Slankamena u Srijemu, koji žive u selu Gradina u Podravini. Oni su svoj običaj *Betlemaša* prenijeli u to selo.

Stanovnik Gradine na postavljeno pitanje: *Morate se malo i vi njima prilagoditi! Hoćete li preuzeti nešto?* odgovara: *Hm, pa mogu znate šta je – oni samo kulturnu hrvatsku baštinu više možda održavaju nego mi. |prekid snimanja| Betlehem, pred Božić, tako neke stvari. (...) Ja vam kažem da oni su održavali... (...) Mislim oni održavaju hrvatstvo, jako veliko hrvatstvo!*

Na pitanje: *Mislite li da su sačuvali neke običaje više nego ljudi ovdje?* odgovara: *Da, mi smo održavali Božić uvijek znadete, koledovanje normalno, čestitanje to. Betlemaši to kod nas već se izgubilo – ja se ne sećam. Ali kod njih je! Ja sam se iznenadio jednu noć, kad sam ja bio ovdje, to je bilo negdje 93. – 94. godine, ne znam. (...) Idu betlemaši kod nas. Šta je sad? 'Oj Betleme grade slavni' oni pjevaju. Tu se vino |nudi|, tu kolači, tu djeca. Tu se mora maloj djeci |dati dar|. To meni bio u mom životu prvi slučaj. Mi smo imali čestitanje Božića prvi dan, izjutra, al' to djeca, ona mala, najmanja idu čestitati Božić susjedima, rodbini, 'ko je blizu, i dobiju malo novaca.'¹⁸*

Oprisavci. "I. vlč. Vinko Beraković, župnik u Ruščici kaže da se između dva rata, sve do iza "oslobođenja" u njegovoj rodnoj župi Oprisavcima, kod Slav. Broda, također prakticiralo na Badnjak ići s Betlemom" (pismo vlč. Ilije Martinovića, 22. VII. 1996.).

Slakovci. Eva Šakić, rođena 1909. godine u Slakovcima govorila je za lokalne novine:

"Kako se slavio Božić i blagdani?"

18 Jasna ČAPO ŽMEGAČ, *Srijemski Hrvati*. Durieux, Zagreb, 2007., 175.

Mi cure, dan ranije Badnjaka, a taj se dan zove kokošji Badnjak, u četiri-pet sati u jutro, išle smo od kuće do kuće čestitajući Adama i Evu. Klečeći, pjevale bi: Koko da, koko da, ko šta da. Bile bi nagrađene od bogatih kuća novcem, orasima ili kalotinama (suhe jabuke i kruške). Momci su išli na sam Badnjak ponavljajući iste riječi i iste pjesme. Išlo se obavezno na zornice u pet sati u jutro. Na sam Badnjak izabrane djevojke i momci nosili bi BETLEHEM po seoskim kućama. Ja sam glumila Evu, a Adama Loza Šnajderov. Vrag je bio Marko Filkov. Bog je bio Marinko Božić Perin. Bog bi sjeo na stolac i izgovorio ove riječi: Ja sam Onaj koji jesam, koji sam bio odvijeka i bit ću do vijeka. Vrag je nosio deblje grane, a na njima obješene jabuke. Ja bih ubrala jednu te dala Adamu. Tada bi nas anđeli istjerali iz kuće, tj. Raja.

Na Badnjak navečer nosila se slama, bili smo u kući i išlo se na Polnoćku. Čestitali bismo poslije mise i uputili se svojim kućama. Na sam Božić bilo se obavezno kod kuće. Tek na Stipandan išlo se rodbini i prijateljima u čestitke, izgovarajući "Sretan Božić i Isusovo porođenje"

Hvala dragoj baki Evi i uvjerenja smo da će proživjeti još puno Božića i Novih godina. Mladi imaju puno čuti i naučiti od naše drage mještanke" (BJ).¹⁹

Sot. "Vlč. Pero Šokčević, župnik u Sotu kaže da se u njegovoj župi prakticalo o Božiću ići selom i tako čestitati Božić. (U Sotu je Ilija Okrugić bio kapelan!)" (pismo

vlč. Ilije Martinovića, 22. VII. 1996.).

Sotin. Prema sjećanju Ružice Đukić i Željke Štrangarević, tri djevojčice su išle po kućama čestitati Božić. Jedna je nosila zvonce, druga kolijevku s malim Isusom, a treća kasicu. Pjevale su: *Divica Marija sinka porodila*. U emisiji Radio-Zagreba sudjelovale tri djevojčice, sestre Jasminka, Maja i Josipa.

Pero Ljubas sjeća se da je Franjo Bauer, brat svećenika Antuna Bauera, naučio djecu koleđu koju su nazivali "*Adam i Eva*". Sudionici su bili u narodnim nošnjama. Bila je to skraćena verzija Okrugićeve božićne koleđe u kojoj se pojavljuje Bog, anđeo, Adam i Eva i najposlije vrag (emisija RTZ, prosinac 1996.).

Županja. Ivica Janjić objavio je rad *Od mistike i magije do glume i zabave* u kojem spominje koleđu pod nazivom "Adam i Eva":

*"... A u torbu pet talira
Inače vam ne dam mira.*

19 *Klas*, glasilo Općine Stari Jankovci, br. 14., prosinac 2004., 22.

Ove riječi izgovara osoba koja predstavlja đavola u narodnoj prigodnici 'Adam i Eva' koja se izvodila na Badnjak poslijepodne. Grupa djevojaka i mladića koji su glumili Adama, Evu, anđela, Boga i vraga, posjećivala je svaku kuću i izvodila predstavu u stihovima o stvaranju čovjeka i žene, prvom grijehu i božjoj kazni. Za recitiranje i pjevanje ovi kostimirani glumci bi dobili voća, 'a za torbu pet talira'.

*(...) Također na Badnjak, ali navečer, narod je izvodio predstavu 'Mali Isus'. U bjelini i s vijencem na glavi, Marija nosi bešiku s 'malim Isusom' (lutkom). Josip nosi zvonce i krizban. Anđeli su u bjelini i puštenih kosa prate ovu obitelj, pjevaju božićne pjesme, nose tacnu za novac. Za ovu predstavu ukućani bi glumce nagradili metalnim novcem, cijeli je obred protkan recitiranjem i pjevanjem, a završava riječima 'Hvala vama gospodararu na tom vašem lipom daru! Sretan Božić i Nova godina! Laku noć'.*²⁰

Istraživanje koledanja pokazalo je da se uz popularni *Betlem* u nekim mjestima čestitalo Božić i na drugi način. U Sotinu i Županji zabilježena je ophodnja "Mali Isus", gdje čestitari nose kolijevku s lutkom – malim Isusom - te recitiraju kratku čestitku i pjevaju božićne pjesme.

Surčin. Vlač. Marko Kljaić, župnik u Surčinu, objavio je monografiju *Surčin kroz povijest* u kojoj piše: *U Surčinu, a i u njegovoj okolici te u drugim srijemskim župama, poznat je običaj da se Badnjak obilježava tradicionalnim hodom 'Betlemaša'. Odrasli mladići u večernjim satima noseći 'Betlem' pohode domove surčinskih domaćina. Taj pohod Betlemaša simbolizira biblijski događaj kada su Sveta tri kralja Gašpar, Melkior i Baltazar, vidjevši zvijezdu na Istoku i doznajući da se rodio Mesija, posjetili židovskog kralja Heroda na njegovu dvoru, raspitujući se pritom za novorođeno Djetesce kako bi mu se poklonili i prinijeli mu darove. Kuće domaćina stoga Betlemaši posjećuju obučeni u narodno ruho i opasani sabljama, a na glavi svakog od njih je kapa s inicijalom imena kralja kojeg predstavlja. Sa sobom nose mali 'Betlem' (štalica), u kojem se nalazi djetesce Isus, a kojeg svi ukućani žele vidjeti. Dakle, pod nazivom Betlemaši izvodi se Trikraljevska koleda. Lica: Irod, Gašpar, Melkior i Baltazar. Pohod Betlemaši završavaju pred ponoć u surčinskoj župnoj crkvi. Nakon Betlemaša u kuće surčinskih domaćina nekada su dolazili mladići odjeveni kao Djedovi (Dedaci), koji su predstavljali betlehemske pastire. Tom su prigodom govorili:*

20 Ivica JANJIĆ, *Od mistike i magije do glume i zabave*. Županjski zbornik br. 10./1992., 165.

Domaćin sedi u belom dvoru,
pustio noge u ladnu vodu,
pa Boga moli da žito rodi,
da žito rodi i rujno vino.

U nastavku slijede stihovi koje smo spomenuli kao drugi dio *Betlema* u Srijemskoj Kamenici (djedovi/Gube Stanko i Sima) u nešto kraćoj verziji.²¹

Zagrebačko izdanje Okrugićevih koleda (1865.) utjecalo je na širenje koledanja na području drugih biskupija u Hrvatskoj.

Slavonska Požega. Ivo T. Franić objavio je *Dvije božićne prigodnice iz Slavonske Požege. 'Tri kralja' – 'Adam i Eva'*²² Koleda je naslovljena: *Božićna prigodnica narodna 'Adam i Eva' u Požegi 1900.* Sadržaj je kao u Okrugića, ali su dijalozi skraćeni i nisu dosljedno u stihovima. Završni tekst upućuje na Okrugićevu koledu kao uzor: *I ja ću vam čestitati, al mi morate darivati, štogod koji može više! Da vam raboš vrag ne piše: pol praseta, čuturu šerbeta, i medene rakije, da se gospodin vrag napije! Rogove mi opletite kobasicama, a u torbu 5 talira, inače vam ne dam mira!* Koleda završava pjesmom:

Bog vam dao blagodat,
I nas ovđe darovat!
Zahvalimo Bogu i ovome domu,
U kom milost imasmo, Adam-Evu pjevasmo!

Petrinja. *Betlem* se do danas sačuvao i u Petrinji, te je unatoč ratnim stradanjima u Domovinskom ratu, poslije rata emitiran na Hrvatskoj radioteleviziji.

Betlem u Bačkoj. Bački Šokci i Bunjevci kao dijelovi hrvatskoga naroda, iako odvojeni Dunavom, te državnom granicom poslije 1918. godine, sačuvali su pučke običaje i slavljenje Božića na sličan način kao u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji.

21 Marko KLJAJIĆ, *Surčin kroz povijest*. Župni ured *Presveto Trojstvo* Surčin, Petrovaradin, 2010., 535. – 537.

22 Ivo T. FRANIĆ, *Dvije božićne prigodnice iz Slavonske Požege. 'Tri kralja' i 'Adam i Eva'*. Vjesnik Etnografskog muzeja u Zagrebu, knjiga III. Pretisak: Državna štamparija Kraljevine Jugoslavije, Beograd, 1937.

O tomu svjedoče istraživanja akademika Ante Sekulića, Matije Evetovića i drugih.

Ante Sekulić u *Rječniku govora bačkih Hrvata* objašnjava pojmove *betlem* i *betlemar*. Za *betlem* piše: *zorno, figuralno predočavanje betlehemske noći, štalice*, a za pojam *betlemar* piše: *sudionik u običaju kada skupina osoba s 'betle mom', načinjenim od ljepenke, obilazi kuće i salaše pjevajući prigodne pjesme i skupljajući darove.*²³

Matija Evetović u monografiji *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata* piše: *Betlemari: Djeca od 10-15 godina nose osvjetljenu crkvicu ili štalicu od papira, u kojoj su likovi sv. Obitelji, sv. Tri Kralja, pastira, anđela i životinja, koje spominje Sv. pismo. Djeca obučena u pastirska odijela idu ulicom i zvone. Ako ih tko pozove, uđu u kuću, odigraju pastirsku scenu i pjevaju božićne pjesme. Na koncu im daju novaca i jela. Ovaj običaj je obnavljanje one vruće želje proroka iz Staroga Zavjeta, da se rodi Pravednik, koje će donijeti spas čovječanstvu.*²⁴

Christkindl kod Nijemaca. Nijemci rimokatolici (tzv. Podunavski Švabe) čestitali su Božić koledom na njemačkom jeziku (dijalektu kojim su govorili). Običaj se osobito prakticirao pred II. svjetski rat, sve do pogroma Nijemaca od 1944. godine nadalje. Koledari također obilaze kuće na Badnjak 24. prosinca. Prva koleda bila je po uzoru na Okrugićev *Betlem*. U drugoj sudjeluje 6 izvođača: dva anđela, Marija, Josip i dijete Isus.. Igrokaz s pjevanjem sadrži objavu Isusovog rođenja. Treća koleda "Sveta tri kralja" izvodi se za Bogojavljenje, kao i u hrvatskim župama.²⁵

Jarmina. Nijemci rimokatolici u Jarmini koledali su kao Hrvati, vjerojatno prema prijevodu Okrugićeve *Božićne i Trikraljevske koleda: Gesungene Weihnachtspiele gab es eigentlich zwei: das Adam-und-Eva-Spiel und das Christkindl-Spiel.*

Das Adam-und-Eva-Spiel wurde von 4 Knaben und einem Mädchen gesungen. Sie zogen am 24. Dezember von Haus zu Haus und sangen in jedem Haus das Lied, wofür sie mit Geld belohnt wurden. Der Text des Liedes lautet:

23 Ante SEKULIĆ, *Rječnik govora bačkih Hrvata*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje Zagreb i Katolički institut za kulturu, povijest i duhovnost 'Ivan Antunović' Subotica, Zagreb, 2005., 45.

24 Matija EVETOVIĆ, *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*. NUI 'Hrvatska riječ' Subotica, 2010., 283.

25 (grupa autora) *Heimatbuch der Deutschen aus Vinkovci und Umgebung*. Biberach, 1975., 208.-212.

Gottvater: *Adam, Adam, wo bist du?*
 Adam: *O, Herr, da bin ich. Ish stehe vor deinem Angesicht und schäme mich.*
 Gottvater: *Warum schämst du dich?*
 Adam: *Weil ich von der verbotenen Frucht gezeuget hab, die du mir verboten hast.*
 Gottvater: *Wer hat dich angereizt?*
 Adam: *O Herr, mein Weib Eva.*

Ova skraćena božićna koleda završava Luciferovom porukom: *Da hast du deinen Adam und deine Eva, ich brauch sie nicht mehr in meinem Reich.*

Prijevod:

Pjevanih božićnih igara (koleda) bilo je, zapravo, dvije: Igra Adama i Eve, te igra Malog Božića.

Igru Adama i Eve igralo je 4 dječaka i jedna djevojčica. Išli su 24. prosinca od kuće do kuće te u svakoj kući pjevali pjesmu, za koju su bili nagrađeni novcem. Tekst pjesme glasi:

Bog Otac: *Adame, Adame, gdje si?*
 Adam: *O, Gospodine, tu sam. Stojim pred Tvojim licem i sramim se.*
 Bog Otac: *Zbog čega se sramiš?*
 Adam: *Zato što sam jeo od zabranjenog voća, što si mi Ti izričito zabranio.*
 Bog Otac: *Tko te na to naveo?*
 Adam: *O, Gospodine, moja žena Eva.*

(Luciferova poruka): *Evo ti tvojih Adama i Eve, više ih ne trebam u svojem kraljevstvu.*

Neudorf. Nijemci evangeličke vjeroispovijedi u Neudorfu (Vinkovačko Novo selo), predgrađu Vinkovaca, uselili su iz Njemačke 1819. godine, a iselili ili protjerani tijekom i poslije Drugog svjetskog rata. Običaj koledanja u Neudorfu prigodom Božića:

Zu Hause angekommen, kam das Christkindl oder gar ein Pelznickel. Das "Christkind" war meist eine Großmutter oder eine Tante, in Weiß gekleidet und verschleiert. Es trug im Arm einen Henkelkorb und in den Händen eine Glocke (Schelle) und eine Rute. Vor der Tür schellte es und fragte: 'Darf das Christkind herein?' Nach der bejahenden Antwort trat es in die Stube und forderte die Kinder auf zu beten. Klappte es damit (und natürlich auch, wenn es vor Aufregung nicht

*so gut ging), bekamen die Kinder ihre Weihnachtsgeschenke und ein Christbäumle. Am ersten Weihnachtstag ging ein jedes Kind zu seinen Taufpaten und den Großeltern, um die Geschenke abzuholen. So viele Kinder, wie an diesem Tag, sah man das ganze Jahr auf der Dorfstraße nicht. Es war auch für die Erwachsenen ein Erlebnis, diese Freude mit den Kindern zu teilen. Am zweiten Weihnachtstag besuchten die Erwachsenen ihre Eltern bis zum späten Abend.*²⁶

Prijevod:

*Po dolasku kući, u posjet dolazi Djetešce Isus (Mali Božić), ili pak Nikola u krznu. "Dijete Isus" obično je bila jedna baka ili tetka, odjevena u bijelo i prekrivena maskom. Pod ramenom je nosila košaru a u rukama zvonce i prutić. Zazvonila je pred vratima i upitala: "Smije li Djetešce ući?" Nakon potvrdnog odgovora ušla je u prostoriju i zatražila od djece molitvu. Ako bi to uspjelo (i, naravno, u slučaju da zbog većeg uzbuđenja ne bi ispalo tako dobro) djeca bi dobila svoje poklone i po jedno božićno drvce. Na prvi dan Božića svako je dijete išlo do svojeg krsnog kuma te bake i djede, da bi preuzelo poklone. Toliko mnogo djece, kao na ovaj dan, na seoskoj se cesti nije moglo vidjeti tijekom cijele godine. Dijeliti to veselje s djecom, bio je poseban događaj i za odrasle. Na drugi dan Božića odrasli su bili u posjetu svojim roditeljima do kasne večeri.*²⁷

Ovaj istraživački rad može biti poticaj da se božićna koleda ponovno uvrsti u duhovni život mladeži. Vjeroučitelji bi mogli koledanje uvježbavati tijekom Adventa i tako obogatiti program vjeronauka. Osim u školama, čestitati se može u obiteljima, vjeronaučnoj dvorani, a možda i crkvi, dakako na Badnjak.

26 (grupa autora), *Heimatbuch der Deutschen aus Vinkovci und Umgebung*, o. c., 149.

27 Na hrvatski jezik preveo Stjepan Prutki, Državni arhiv u Vukovaru, ASC Vinkovci

SUMMARY

Tomo Šalić
Bethlehem -Christmas Kolyada by Ilija Okrugić Srijemac

The article contains a brief biography of Ilija Okrugić Srijemac, a priest from Djakovo and Syrmian Diocese, who was a skilled poet, composer and scientist (Srijemski Karlovci, 12/05/1827 - Petrovaradin 30/05/1897). It concentrates on Pilgrim and liturgical songs, as well as research and literary creation. Koleda Christmas (Christmas compliment), by Ilija Okrugić written, trained and released in the form of brochures has been widely discussed. Greeting in the form of short plays in biblical verses with the singing of Christmas songs, was performed by children and adolescents visiting homes of Christian families in the Djakovo-Syrmian Diocese on Christmas Eve . The author has investigated in what places and in what form this tradition was held to the middle of the 20th century. It has been noted that certain Kolyada tradition existed in Okrugić- area (Vrbica), significant on-expanded (Srijemska Kamenica) or shortened and modified. Kolyada tradition was observed in the Zagreb diocese as well (Slavonska Pozega, Karlovac), in Backa with the Croatian minority Šokci and Bunjevci, German Catholics and German Evangelicals The author proposes to catechists to incorporate the Christmas Kolyada tradition in the religious education program.